

ებრაული თემა ქართულ კულტურაში (XX საუკუნე)

საუკუნეებს ითვლის ქართველი და ებრაელი ხალხის საქართველოში თანაცხოვრების წლები, რომელსაც მუდამ ავსებდა ომხრივი სიყვარული, შეზავებული სითბო, თანადგომა, მოკრძალება და პატივისცემა. საქართველოში ეთნიკური და რელიგიური მრავალფეროვნება განსაზღვრავს ჩვენი ქვეყნის სიმდიდრეს. ჩვენ სამართლიანად შეგვიძლია ვიამაყოთ, რომ ჩვენს სათაყვანებელ სამშობლოში საუკუნეების განმავლობაში სხვადასხვა ეთნოსის წარმომადგენლები მკვიდრობენ და მშვიდობიანად ახერხებენ თანაცხოვრებას. ამის ნათელი მაგალითია XX საუკუნეში ქართველი და ებრაელი ხალხის კულტურული თანაცხოვრების საინტერესო ისტორიები.

ჰარმონიულმა თანაცხოვრებამ გარკვეული გავლენა იქონია ორივე ხალხის ყოფასა და კულტურაზე. ებრაელმა ერმა იმთავითვე გაითავისა მთელი რიგი ქართული წესებისა, ქართველებისთვის დამახასიათებელი ურთიერთობის ფორმები და ყოფითი კულტურის ელემენტები, რაც ნათლად ვლინდება ებრაული ქორწილის, დაკრძალვის, გლოვის რიტუალებში. ქართველებთან მათი ახლო კონტაქტები აისახა ქართულ ონომასტიკაშიც – ადამიანთა საკუთარ სახელებსა და გვარებში. ებრაელთა გვარების წარმოქმნა საერთო ქართულ პრინციპებს ემორჩილება და ოდითგანვე ყალიბდება „ძე“-ზე და „შვილ“-ზე დამთავრებული გვარები: ბათიაშვილი, ეფრამაშვილი, ბერიკაშვილი, სახიაშვილი, დავითაშვილი, იაკობაშვილი, მაღალაშვილი, პაატაშვილი, მეგრელიშვილი, სიმონიშვილი და ა. შ. „მოქცევაჲ ქართლისაჲში“ ხაზგასმულია იერუსალიმისა და ებრაელთა განსაკუთრებული როლი საქართველოში მონოთეიზ-

მის იდეის გავრცელებისა და საქართველოს გაქრისტიანების საქმეში. „მოქცევაი ქართლისაის“ მიხედვით, მცხეთელი ებრაელი ქალი სიდონია ქართული ეკლესიის პირველი წმინდანია, ხოლო ქართველი ებრაელი ელიოზ მცხეთელი – ქრისტეს კვართის ჩამომტანია საქართველოში [6].

XX საუკუნეში ქართველი ებრაელები აქტიურად მონაწილეობდნენ საქართველოს პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. პირველ ქართველ პარლამენტართა შორის აბრამ ბუზიაშვილი და მოსე დავარაშვილიც იყვნენ და ასევე 1918 წლის 26 მაისის საქართველოს დამოუკიდებლობის მნიშვნელოვან პოლიტიკურ აქტს სამმა ებრაელმა მოაწერა ხელი: მ. დავარაშვილმა, ი. ელიგულაშვილმა და ი. გოლდმანმა [5]. საქართველოში მცხოვრები ებრაელები საუკუნეების განმავლობაში ქართველების მხარდამხარ იბრძოდნენ მოძალებული მტრის მოგერიებისა თუ ქვეყნის განთავისუფლებისათვის. ცნობილია ახალციხელი ებრაელების საგმირო საქმეები თურქეთის შემოტევისას 1918-20 წლებში. ისტორიამ შემოინახა არაერთი სახელი იმ ებრაელებისა, რომელთაც თავი დააღეს საქართველოსთვის. 1915 წელს განმანათლებელი დავით ბააზოვი ერთ-ერთ თავის სტატიაში წერდა: „აღვზარდოთ იმისთანა მოზარდები, რომლებიც სარგებლობას მოუტანენ ჩვენს ერს – ებრაელებს, ჩვენს სამშობლო საქართველოს და ჩვენ მოძმე ქართველ ხალხს“ [1.4]. ეს ციტატა კი ბევრის მთქმელია.

საუკუნოვანმა მშვიდობიანმა თანაცხოვრებამ შექმნა ქართველი ებრაელის ფენომენი. იგი სიმბოლურად ორი ერის შვილია: ქართულ მიწას ამუშავებს, ქართულად მეტყველებს, ქართულ სახლს აშენებს და, ამავე დროს, მტკიცედ იცავს რელიგიური ცხოვრების წესს [5.77].

ებრაელთა მშობლიური ენა, ბიბლიის ენა – ივრითი საქართველოშიც განაგრძობდა არსებობას სწავლულ რაბინთა – იუდაიზმის ერთგულთა წრეებში. ღირსშესანიშნავი ფაქტია, რომ თავდაპირველად ამ ენაზე დაიწერა კაცობრიობის უპირველე-

სი წიგნი „ბიბლია“ და სრულდებოდა ღვთისმსახურება ებრაულ სალოცავებში. ბეით ქნესეთი და მისი ეზო ყველა ჭირთათმენისა და სინარულის ადგილი იყო ებრაელთათვის. ჯამაათის ზრდასთან ერთად, ქალაქებსა თუ სხვა სახის დასახლებებში მატულობდა სალოცავების რიცხვიც. საქართველოს ებრაელობა ამაცობს თავისი დიდი თალმიდ-ხახმებითა და რაბინებით, რომელნიც თორის ღრმა ცოდნითა და ტრადიციებისადმი ერთგულებით სულიერად აპურებდნენ ჯამაათს. სწორედ მათმა მოღვაწეობამ (ხშირად საკუთარი სიცოცხლის რისკის ფასადაც) დღემდე შემოუნახა საქართველოს ებრაელებს რწმენა. იმავდროულად, ისინი მკაფიოდ გამოხატავდნენ ქართველი ერის დიდ სიყვარულს, რაშიც მათდამი ქართველი ხალხის ტოლერანტობასაც მნიშვნელოვანი წვლილი აქვს შეტანილი. 1916 წელს ქართველმა ინტელექტუალმა ივანე გომართელმა გაზეთში „თეატრი და ცხოვრება“ გამოაქვეყნა სტატია „ქართველი ისრაელები“, სადაც იგი იზიარებდა იოსებ და მიხაკო ხახანაშვილების კონცეფციას ქართველ ებრაელთა იდენტობის შესახებ. ივანე გომართელის აზრით, ქართველი ებრაელი შერეული წარმოშობისაა: „ერის წარმოშობაში ჩამომავლობას არა აქვს იმდენი ძალა და მნიშვნელობა, რამდენიც ისტორიას... ქართველებთან საერთო ისტორიულმა ცხოვრებამ ქართველი ისრაელები ნელ-ნელა გააქართველა და დღეს ისინი ქართველები არიან. მართლაც, ქართველი ერის ისტორია ამავე დროს არის ისტორია ქართველი ებრაელისა“ [2.4-5].

საქართველოში ებრაელები თითქმის ყველა რეგიონში იყვნენ დასახლებული: აღმოსავლეთ, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოში. თბილისშიც ებრაელთა უბანს საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსულმა ებრაელებმა ჩაუყარეს საფუძველი. ზ. ჭიჭინაძის ცნობით, ეს უბანი „სიონის მახლობლად, ფეთხანის ეკლესიის ძირას ყოფილა“. XX საუკუნის პირველ ნახევარში ებრაელებმა თხოვნით მიმართეს გუბერნატორს, რათა მას დედაქალაქში მათთვის ახალი სამლოცველოს

აშენების ნება დაერთო. 1905-1906 წლებში ახალი სინაგოგის მშენებლობა დასრულებულა და ებრაული მოსახლეობაც, ძირითადად, მის მახლობლად განსახლებულა. ისინი კომპაქტურად ცხოვრობდნენ ლესელიძისა და ვერცხლის ქუჩის მიდამოებში. აღმოსავლეთ საქართველოს ებრაელთა დასახლებებიც მჭიდრო, კომპაქტური იყო, საცხოვრებელი ნაგებობანი კი, ძირითადად, მინური და დარბაზული სახლის ტიპისა, ოჯახები – დიდი, პატრიარქალური (20-25 სული). დასავლეთ საქართველოს ებრაელთა დასახლებებში გავრცელებული იყო ხის ქართული ოდა სახლი, დიდი საკარმიდამო ეზოთი გარშემორტყმული, სადაც განლაგებული იყო სამეურნეო ნაგებობები: ბოსელი, საქათმე, ბეღელი; შიგნით გაშენებული იყო ვენახი და ხეხილის ბაღი. მიუხედავად იმისა, რომ ებრაელთა საცხოვრებელი კომპლექსი ძირითადად ქართული ეროვნული საცხოვრებლის ტრადიციას ემყარება, მასში მაინც მკაფიოდ ჩანს ებრაელი ხალხის სულიერი კულტურის სპეციფიკასთან დაკავშირებული დეტალები. ყოველი ებრაელის სახლს ჰყავდა თავისი მფარველი, მშვიდობისა და დოვლათიანობის მცველი, რომელსაც მეზუზა ჰქვია. იმავდროულად, მეზუზა ოთხკუთხა, თავდახურული თხელი ყუთია, რომელშიც ჩასვენებულია სოფერის (წმიდა ტექსტის გადამწერის) მიერ პერგამენტის ქაღალდზე ნაწერი „მეორე სჯულის“ ფრაგმენტი თორიდან და მიმაგრებულია შესასვლელი კარის მარჯვენა მხარეს. დღესდღეობითაც ოჯახის ყველა წევრი სახლიდან გასვლისას და დაბრუნებისას გარკვეულ რიტუალს ასრულებს, რათა მშვიდობიანი დღისთვის მადლობა უთხრას გამჩენს. საკარმიდამო ნაკვეთებს გარდა, ებრაელები სახნავ-სათეს მინებს, ბაღებსა და ვენახებსაც ფლობდნენ [6]. XX საუკუნის დამდეგის სოციალურ-ეკონომიკური ძვრების შედეგად დიდი ოჯახები იშლება და მათ ადგილს ერთპიროვნული ოჯახები იკავებს [7]. სოფელ ლაილაში დგას ებრაელთა ძველი სინაგოგა. დღემდე მოქმედი სინა-

გოგები კი გვხვდება: თბილისში, ბათუმში, გორში, ქუთაისში, ონში, ახალციხესა და სურამში.

მე-XX საუკუნეში საქართველოში მყოფი ებრაელები ქართველებთან მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებულნი არა მარტო საერთო ტერიტორიაზე ცხოვრებით, არამედ საერთო ეკონომიკური ბაზის წარმოებითაც. ისინი ქართველებთან ერთად მისდევდნენ მინათმოქმედებას; წარმატებით ეწეოდნენ მევენახეობა-მეღვინეობას. სოფლის მეურნეობასთან ერთად, ებრაელთა ერთი ნაწილი ხელოსნობასა და შინამრეწველობას მისდევდა: მეთუნეობას, დურგლობას, მენალეობას, მექუდეობას, მღებრობას, მჭედლობას. ებრაელი ხელოსნები ქმნიდნენ საკუთარ სახელოსნოებს ან მცირე საწარმოო გაერთიანებებს – „ამხანაგობებს“, რომლებშიც ძირითადი პროფესიის მიხედვით 2-3 ხელოსანი ერთიანდებოდა. ქართლში (გორში, ცხინვალში) ებრაელებს ჰქონდათ ღვინისა და არყის ჩამოსასხმელი ქარხნები, ჩაის შემფუთავი საამქრო, ფეხსაცმლისა და ტანსაცმლის სამკერვალოები და სხვ. ნიქოზში ებრაელების მფლობელობაში იყო აგურის მცირე ქარხნები, სადაც ამზადდებდნენ ალიზს, აგურს და კრამიტს; ჰქონდათ სამხერხაოები, წისქვილები. რაჭაში ცნობილები იყვნენ ებრაელი მეთუნეები [7].

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ებრაული სამზარეულო, რომელიც განსაზღვრავს ებრაელთა პურობის ხასიათს. მაგრამ, როგორი შინაარსის ან სიდიდისაც არ უნდა იყოს ებრაელთა პურობა, მას ყოველთვის ახლავს სამი საკრალური ელემენტი: მარილი, პური, ღვინო. მარილზე დაწებული პურის ნატეხის („ჰამოცის“ და „კლდუშის“) და ღვინის კურთხევის რიტუალები პურობის დაწყების აუცილებელი ეტიკეტის სავალდებულო წესია. ყოველი ეთნოსის სამზარეულოში დასტურდება კანონით განსაზღვრული დასაშვები და აკრძალული საკვების არსებობა. ქართველ ებრაელთა კვებაში არსებული აკრძალვები ზოგადებრაულია. მკვლევართა აზრით, სწორედ ამ აკრძალ-

ვების დაცვა გახდა ებრაელი ხალხის მორალური და ფიზიკური სიმტკიცის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი.

რელიგიური ტრადიციის ერთგულებამ განაპირობა ისიც, რომ ქართველ ებრაელებს შესისხლხორცებული ჰქონდათ საქველმოქმედო საქმიანობა: უსასყიდლოდ მომსახურება, სუსტთა, ობოლთა, ღატაკთა დახმარება, ამიტომ საზოგადოებას თითქმის არ ჰყავდა უსახლკაროები და კარდაკარ მოხეტიალე მათხოვრები. ყველა ებრაელი ვალდებული იყო დავრდომილისთვის ლუკმაპური გაენაწილებინა, თავშესაფრით უზრუნველყო და დაგლახაკების უფლება არ მიეცა. გარდა ამისა, ებრაელებში მაღალ დონეზე იდგა თანადგომის კულტურა შრომაში, ღვინაში თუ ტირილში.

ცნობილია, რომ ებრაელისათვის არსებობა იუდეველად ყოფნას ნიშნავს, რაც რჯულის დაცვას ანუ წეს-ჩვეულებათა ერთგულებას გულისხმობს. ამიტომ ქართველ ებრაელთა კალენდარულ თუ რელიგიურ დღეებს მათ ყოფაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია და მთელი რიგი თავისებურება-სპეციფიკურობით გამოირჩევა.

დღეობა-დღესასწაულები ებრაელების სოციალური ურთიერთობების, სულიერი თუ მატერიალური კულტურის განვითარების გარკვეულ დონეზე მიუთითებს და თითოეულ მათგანში თვალნათლივ იკვეთება მდიდარი, დახვეწილი, ამავე დროს, განსაკუთრებული, სპეციფიკური ნიშნების მატარებელი ყოფითი ტრადიციები. საქართველოს ებრაელობამ სათუთად შემოინახა და დღემდე მოიტანა ებრაული რელიგიური ტრადიციისთვის დამახასიათებელი რეალიები. ამან განაპირობა ის, რომ საქართველოში ებრაელებმა არ დაკარგეს თავიანთი ეროვნულობა და თვითმყოფადობა. ამასთან, ისინი საქართველოში უცხოელებად არ იყვნენ მიჩნეულნი, პირიქით, ქართველი ებრაელები თანაზიარნი იყვნენ ქართველი ხალხის გაჭირვებისა თუ ღვინისა.

1902 წელს თბილისში დაარსდა რელიგიური სკოლა ქართველ ებრაელთა შვილებისთვის. 1912 წლისთვის ამ სასწავლებელში მოსწავლეთა რიცხვი 390-ს აღწევდა. 1918 წელს ებრაული თემის ლიდერის, დავით ბააზოვის ინიციატივით ქუთაისში გამოსვლა დაიწყო ქართულენოვანმა გაზეთმა „ხმა ებრაელისა“, რომელიც ხელს უწყობდა ებრაელთა იდენტობის განვითარებას. 1924 წ. თბილისში გამოდიოდა ასევე ქართულენოვანი ებრაული გაზეთი „მაკაველი“. ორივე გაზეთის მიზანდასახულობა გაცხადებულია პირველსავე ნომრის სარედაქციო წერილში. ისინი მონოდებული იყვნენ გამოეფხიზლებინათ ქართველ ებრაელთა მასები, შეეტანათ მათში განათლების მიღების აუცილებლობის შეგნება და ხელი შეეწყოს მათი კულტურული დონის ამაღლებისათვის. სამწუხაროდ, აღნიშნულ გაზეთებს დიდი დღე არ ეწერათ. „ხმა ებრაელისა“ გამოვიდა 15 ნომერი, ხოლო „მაკაველი“ – 3 ნომერი.

ბედის ირონიაა, მაგრამ ქართველ ებრაელთა კულტურული წინსვლა სწორედ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ დაიწყო. შეიქმნა ბიბლიოთეკები, სკოლები ქართველ ებრაელთა ბავშვებისათვის. თბილისის 102-ე შრომითი სკოლის მოსწავლეთა ბაზაზე შეიქმნა დრამატული დასი „კადიმა“, რომელმაც რამდენიმე წარმოდგენა გამართა თბილისში. ამ კულტურული პროგრესის ხელმძღვანელები იყვნენ: ნათან ელიაშვილი, გერცელ ბააზოვი და სხვ. პრესაში იბეჭდებოდა საქებარი წერილები ქართველ ებრაელთა მოსწავლეების მიერ წარმოდგენილი კონცერტებისა და სპექტაკლების შესახებ.

ყინული დაიძრა და ამ მოზღვავებას ვერცერთი ძალა ვერ შეაჩერებდა. ქართველი ებრაელობა უდავოდ პროგრესის გზას დაადგა. მაგრამ, სამწუხაროდ, არასწორმა ეროვნულმა პოლიტიკამ ბევრი პრობლემა წარმოშვა.

რუსეთის იმპერიალისტური პოლიტიკა გამუდმებით ცდილობდა დაეპირისპირებინა ებრაელი და ქართველი მოსახლეობა („სისხლის შარი“ – სურამის პროცესი, 1850 წ., ქუთაისი-

საჩხერის პროცესი, 1879 წ. და სხვ.), თუმცა ამას რაიმე შედეგი არ მოჰყოლია. საქართველოში ანტისემიტიზმმა გასაქანო ვერ პოვა.

ისტორიულ სამშობლოში ებრაელთა თავმოყრისა და გაერთიანების იდეამ სიონიზმის სახით შეისხა ხორცი. საქართველოში ამ იდეის შემომტანები და გამავრცელებლები ძირითადად აშქენაზები იყვნენ. სიონისტური წრეები თბილისში, ფოთში, ქუთაისში, ბათუმსა და სოხუმში XIX საუკუნის დამლევს ამოქმედდა. 1905 წლის რევოლუციის დროს შეიქმნა ებრაელთა ეროვნული კომიტეტი, რომელმაც 1919 წლის ივნისში თავი საქართველოს სიონისტურ კომიტეტად გამოაცხადა, აგვისტოში კი საქართველოს პირველი სიონისტური კონფერენცია მოიწვია. მეექვსე სიონისტური კონგრესის მუშაობაში (ბაზელი, 1903 წ.) მონაწილეობა მიიღო რაბინმა დავით ბააზოვმა, რომელიც საქართველოს ებრაელთა სიონისტური მოძრაობის ერთ-ერთი თავკაცი იყო. XX საუკუნის პირველ ათწლეულში მასთან ერთად სიონისტურ მოღვაწეობას ეწეოდა ნათან ელიაშვილი (1893-1929) [4.16].

1918 წლის იანვარში თბილისში დაარსდა ნაციონალური საქმეების ებრაული კომისარიატი. ქართველ ებრაელთა ლიდერებმა ბეით ქნესეთის ოქროს მარაგის ნაწილი საქართველოს ხაზინაში შეიტანეს ქვეყნის პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ეკონომიკური საფუძვლის განსამტკიცებლად, საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ. „მეცნიერული“ ათეიზმის მძვინვარების მიუხედავად, იუდაიზმის ტრადიციების რღვევის საქმეში კომუნისტურმა ხელისუფლებამ მნიშვნელოვან წარმატებას ვერ მიაღწია.

საბჭოთა კავშირში პირველმა სწორედ საქართველოს ებრაელობამ შეძლო კომუნისტური „რკინის ფარდის“ გარღვევა. 1960-70-იან წლებში ქართველ ებრაელთა უმრავლესობა განაგრძობდა სინაგოგაში სიარულს, იცავდა ქაშრუთს (გარკვეული საკვების აკრძალვა), წესს. წინადაცვეთა, ქორწინება და

დასაფლავება რელიგიური წესების დაცვით სრულდებოდა. ბავშვები 13 წლის ასაკამდე სწავლობდნენ იატაკქვეშა არალეგალურ ხედვრებში. მართალია, მათი არსებობის შესახებ ხელისუფლებამ იცოდა, მაგრამ ამჯობინებდნენ ამ ფაქტისათვის ყურადღება არ მიექციათ [7].

XX საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოს მთელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით გაჩაღდა ბრძოლა ალიასთვის (ისრაელში ასვლისთვის). ქართველი ებრაელებიც ჩაებნენ ამ მოძრაობაში. ეს ისტორიული სამშობლოსადმი მათი ლტოლვით აიხსნება და არა საქართველოში მათი რაიმე სახის დისკრიმინაციით.

დიდი გმირობა იყო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სახელზე ქართველ ებრაელთა 18 ოჯახის მიერ 1967 წლის 9 აგვისტოს გაგზავნილი მიმართვა და მათი ბრძოლა ისრაელში დაბრუნების უფლების მოსაპოვებლად (ამ თემაზე 2006 წელს დოკუმენტური ფილმიც შეიქმნა – „თუ დაგივინყო იერუშალიმი“; რეჟისორი მერაბ კოკოჩაშვილი; იდეისა და სცენარის ავტორი გურამ ბათიაშვილი). ეს დიდი ალიის დასაწყისი იყო. როცა საბჭოთა კავშირში ზღვარდაუდებელი ანტიისრაელური კამპანია იყო გაჩაღებული, საქართველოდან შედარებით უმტკივნეულოდ ხდებოდა ებრაელების რეპატრიაცია. საქართველოდან ებრაელთა გადინებამ კულმინაციას 1991-1994 წლებში მიაღწია.

XX საუკუნის საქართველოში მცხოვრებ ებრაულ თემს დიდ თანადგომას უწევენ საერთაშორისო ორგანიზაციები. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ამერიკის ებრაელთა გაერთიანებული გამავრცელებელი კომიტეტი „ჯოინტი“ (დაარსდა 1914 წ.), რომელიც 1992 წლიდან თბილისში საქველმოქმედო, სოციალურ, კულტურულ-საგანმანათლებლო და თემის აღმშენებლობის პროგრამებს ახორციელებს. „ჯოინტის“ საქველმოქმედო ცენტრები („ხესედები“) მოქმედებს: თბილისში, ქუთაისში, გორში, ბათუმში, რუსთავსა და ონში. კომიტეტის ეგიდით ფუნქციონირებს: ბიბლიოთეკა, კომპიუტერული კლასი, საბავ-

შვო ბალი, ქართულ-ებრაული ცეკვის თეატრი „იონათ ჰაშალომი“, ახალგაზრდული ორგანიზაცია „ჰილელი-თბილისი“, ვოკალურ-მუსიკალური ჯგუფები, სხვადასხვა კლუბი; ენცობა საზაფხული ბანაკები. „ჯოინთი“ აქტიურადაა ჩართული საგამომცემლო საქმიანობაში – გამოდის ჟურნალ-გაზეთები, სამეცნიერო ნაშრომები. 2003 წლის 1 აგვისტოს საქართველოში „ჯოინთის“ მოღვაწეობის მეათე წლისთავს დაუკავშირდა საქართველოს ებრაელთა მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის განმავლობაში პირველი „ებრაული სათემო სახლის“ გახსნა თბილისში.

საქართველოს თანამედროვე ებრაული თემის არსებობასა და განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ებრაული სააგენტო ისრაელისათვის („სოხნუთი“), რომლის მიზანია ხელი შეუწყოს მსოფლიო ებრაელთა შეკავშირებასა და ისრაელის სახელმწიფოსთან თანამშრომლობას (გაიხსნა 1989 წ.). „სოხნუთის“ საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი მხარეა ინფორმაციის მიწოდება და დახმარების განევა იმ ებრაელთათვის, რომლებსაც ისრაელში ასვლა (რეპატრიაცია) აქვთ გადანეყვტილი. ბოლო დროს „სოხნუთის“ მხარდაჭერით მნიშვნელოვნად გაიზარდა ისრაელის უნივერსიტეტებსა და სკოლებში სასწავლებლად წარგზავნილი ახალგაზრდების რაოდენობა. სააგენტოს ეგიდით მუშაობს „ულფანები“ (ებრაული ენის შემსწავლელი კურსები). 1993 წლიდან ფუნქციონირებს ებრაული კულტურულ-საგანმანათლებლო ფონდი, რომლის მხარდაჭერით გამოიცემა ჟურნალი „ნაბიჯი თორისაკენ“; მოქმედებს საბავშვო ჯგუფი „შალომ სეზამი“, ებრაული კულტურის სახალხო უნივერსიტეტი; ხორციელდება პროგრამა „ჰათიკვა“, მიმდინარეობს ებრაული და ინგლისური ენების შესწავლა, მუშაობს პოეზიის მოყვარულთა წრე და სხვ. ფონდთან ფუნქციონირებს პროგრამა აფხაზეთიდან დევნილთათვის. 1997 წლიდან ყოველწლიურად ფონდი ატარებს ებრაული წიგნის ფესტივალს საქართველოში.

საქართველოს მთავარი რაბინის, არიელ ლევინის, თაოსნობითა და უშუალო ხელმძღვანელობით შექმნილ საგანმანათლებლო ცენტრში („თიფერეთ ცვი“) კარგა ხანია მოქმედებს: ებრაული სკოლა, საბავშვო ბაღი, რელიგიური აკადემია „იემი-ვა“, ქალთა ორგანიზაცია „ემუნა“, კლუბი „მიშფახა“, პროგრამები „მეხინა“, „STARS“ (ახალგაზრდებისათვის) და სხვ.

1975 წლიდან დღემდე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფუნქციონირებს ისრაელის საგანმანათლებლო სამეცნიერო ცენტრი, სადაც მეცნიერ-მკვლევრები წლებია ვიკვლევთ ქართულ-ებრაული კულტურული ურთიერთობის საკითხებს და ვენევიტ მის პოპულარიზაციას. უნივერსიტეტში ამასთანავე ისწავლება ივრითი (ივრითის სწავლება აქ შემოღებულ იქნა 1944 წელს აკად. კონსტანტინე წერეთლის თაოსნობით). ივრითული ენა ასევე ისწავლება ილია ჭავჭავაძის სახელობის უნივერსიტეტში, ღია ებრაულ უნივერსიტეტში, ებრაულ კულტურულ-საგანმანათლებლო ფონდში, საშუალო და საკვირაო სკოლებში.

1987 წლის 27 დეკემბერს დაფუძნდა საქართველოს ებრაელთა კულტურის ცენტრი, რომელმაც, დღიდან დაარსებისა, დიდი წვლილი შეიტანა ებრაული კულტურული გარემოს შექმნის, განვითარებისა და აღორძინების საქმეში. ცენტრის პრეზიდენტად დაინიშნა მისი დამაარსებელი გურამ პაატაშვილი, რომელიც 1989 წლიდან ასევე მსოფლიო კავშირის საქართველოს საზოგადოება „მაქაბის“ საინიციატივო ჯგუფის თავმჯდომარეა. საქართველოში 1992 წლიდან ფუნქციონირებს საკალათბურთო კლუბი „მაქაბი“, რომლის პრეზიდენტი და მთავარი მწვრთნელია ჯამლეტ ხუხაშვილი – სპორტული რადიოს („ჯაკო“) გენერალური დირექტორი, სპორტული კომენტატორი, საქართველოს დამსახურებული მწვრთნელი, ღირსების ორდენის კავალერი. საქართველოს „მაქაბის“ საზოგადოების სპორტსმენებმა (მაქაბიელებმა) დიდ წარმატებებს მიაღწიეს მსოფლიო თუ ევროპის მაქაბიადებზე, რაზეც მეტყველებს

მათ მიერ მოპოვებული მრავალრიცხოვანი – ოქროს, ვერცხლის, ბრინჯაოს – მედალი, მსოფლიო და ევროპის მაქაბიადების ჩემპიონის ტიტულები და სხვა საპრიზო ადგილები.

საქართველოს „მაქაბის“ ებრაელთა საზოგადოების წევრებად არჩეული იყვნენ საზოგადოების თვალსაჩინო წარმომადგენლები: ნონა გაფრინდაშვილი, ვაჟა შუბლაძე, ჯანო ბაგრატიონი, მიხეილ გოლდმანი, დავით ქლიბაძე, შალვა შალოლაშვილი, შოთა იაკობაშვილი, ომარ გოგიაშვილი, ბორის ჩაჩანაშვილი, ემზარ ზენოშვილი, ვიქტორ ბაქში და მიხეილ ბენიაშვილი.

1993 წელს ისრაელში გამართულ მსოფლიო „მაქაბიადაზე“ საქართველოს „მაქაბის“ ნაკრებმა პირველად მიიღო მონაწილეობა, სადაც ჩვენმა გუნდმა თვალსაჩინო შედეგებს მიაღწია, ხოლო ბერძნულ-რომაული სტილით მოჭიდავეთა შორის ოქროს მედალი მოიპოვა [3].

1989 წლის არჩევნებამდე, საქართველოს ებრაელთა საერთაშორისო კულტურის ცენტრი ფუნქციონირებდა საქართველოს ხელოვნების მუშაკთა სახლში. აღნიშნული დროიდან დღემდე ოპერისა და ბალეტის ექსპერიმენტულ კამერულ თეატრთან ერთად იმართება: კონცერტები, ფესტივალები, კულტურის დღეები, სამეცნიერო კონფერენციები, საღამოები, გამოფენები, შეხვედრები, ნიგნების პრეზენტაციები, თეატრალური დადგმები. კულტურის ცენტრში შედგა ახალი მუსიკალური ანსამბლებისა და კოლექტივების პირველი გამოსვლები: „დერეხ ლეშალომ“-ის, ბავშვთა თეატრის, კამერული ორკესტრის, სიმებიანი კვარტეტის, ინსტრუმენტული, ვოკალური, საგუნდო, ქორეოგრაფიული ანსამბლების.

ებრაელთა საერთაშორისო კულტურის ცენტრისა და მუსიკალური თეატრის ერთობლივ ღონისძიებებს ხშირად ესწრებოდნენ, მისასალმებელი სიტყვებით გამოდიოდნენ და, საერთოდ, კულტურის ცენტრთან აქტიურად თანამშრომლობდნენ საქართველოს ხელოვნების სხვადასხვა დარგისა და მეცნიერების თვალსაჩინო წარმომადგენლები, აკადემიკოსები: ან-

დრია აფაქიძე, ირაკლი და გრიგოლ აბაშიძეები, კოტე წერეთელი, მარიკა ლორთქიფანიძე, ვახტანგ ბერიძე, ლადო პაპავა; კომპოზიტორები: ალექსი მაჭავარიანი და ანდრია ბალანჩივაძე, შოთა მილორავა და ოთარ გორდელი, დირიჟორი ჯანსუღ კახიძე; მსახიობები: ოთარ მეღვინეთუხუცესი, რამაზ ჩხიკვაძე, გიორგი გეგეჭკორი, კახი კავსაძე; კანის საერთაშორისო ფესტივალის ლაურეატი თენგიზ აბულაძე, ვახტანგ ტაბლიაშვილი; პროფესორები: ლევან სანიკიძე, ოთარ ეგაძე, ეთერ გუგუშვილი, აკაკი ძიძიგური, გურამ და ქეთევან ლორთქიფანიძეები და სხვები.

1992 წელს აღდგენილ იქნა 1933 წლის 23 ნოემბერს დაარსებული და 1950 წელს გაუქმებული საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, რომელსაც რაბინ დავით ბააზოვის სახელი მიანიჭეს. მუზეუმს ათეული წლებია წარმატებით უძღვება პროფესორი გივი ღამბაშიძე.

1993 წლიდან გამოიცემა ქართულენოვანი ებრაული გაზეთი „მენორა“. იგი მკითხველს სისტემატურად აწვდის ინფორმაციას ისრაელში მიმდინარე პროცესების თაობაზე, ხოლო საქართველოს ფარგლებს გარეთ მცხოვრებ ქართველ ებრაელებს საქართველოს ყოველდღიურობაზე უამბობს.

XX საუკუნის დამდეგს ებრაელ ქალთა მხოლოდ ცალკეული წარმომადგენლები ცდილობდნენ დაუფარავად შებრძობლებოდნენ კარჩაკეტილობას, მასობრივ გაუნათლებლობას, სტიქიურ რელიგიურ ფანატიზმს (ალსანიშნავია მწერლისა და ჟურნალისტის, როზა თავდიდიშვილის (1886-1967) წინააღმდეგობებით აღსავსე ცხოვრება, მისი ეთნოგრაფიული ნარკვევი „ქუთაისელ ებრაელთა ყოფაცხოვრებიდან“ და რაბინ დავით ბააზოვის ქალიშვილების – ფაინასა (1911-1980) და პოლინას (1915-2003) თემის სიყვარულისა და სამართლიანობისათვის ბრძოლაში გატარებული ცხოვრების საინტერესო ისტორიები).

XX საუკუნის ბოლოდან დღემდე საქართველოში არსებობს ებრაელ ქალთა რამდენიმე აქტიურად მოქმედი ორგანიზაცია: საქართველოს ებრაელ ქალთა ასოციაცია „მირიამი“; ებრაელ ქალთა ფონდი, საერთაშორისო ფონდი „ლეა“. 1999 წელს საქართველოს მთავარი რაზინის, არიელ ლევინის ინიციატივით დაარსდა მსოფლიო ქალთა ორგანიზაციის „ემუნა“ (რნმენა) თბილისის ფილიალი. „ემუნა“ მორწმუნე ქალების მოძრაობაა, რომელიც ისწრაფვის დააფუძნოს ცხოვრება თორის მიხედვით (ანუ, უმშვენიერესი არსის ცხოვრების პოპულარიზაციას ისახავს მიზნად).

საქართველოს ებრაელთა ცხოვრება XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ქვეყანაში განვითარებული მოვლენებისა და საერთო ვითარების შესაბამისად მიმდინარეობდა. საქართველოს ებრაელებმა ამ პერიოდში მრავალმხრივ გამოიჩინეს თავი. დიდი ებრაელი განმანათლებლებისა და მოღვაწეების – რაბინ დავით ბააზოვის, მწერლისა და დრამატურგ გერცელ ბააზოვის შემდგომი თაობები მეცნიერებისა და ხელოვნების სხვადასხვა დარგში მიღწეული წარმატებებით გამოირჩევიან. საქართველოს ებრაულ თემს ათობით აკადემიკოსი, მეცნიერების დოქტორი, პროფესორი, მეცნიერებათა კანდიდატი, ლირსების ორდენის კავალერი და საქართველოს სახელმწიფო პრემიის 5 ლაურეატი ჰყავს. ებრაელთა შორის არიან საქართველოს საპატიო მოქალაქეები და „საპატიო თბილისელები“.

საქართველოს საპატიო მოქალაქეების წოდებას ატარებენ: იცხაკ დავიდი, შალომ დავიდი, დავით ბააზოვი, თამარ მამისთვალოვი-კეზერაშვილი; გინესის რეკორდსმენი, აღიარებული ვირტუოზი გიტარისტი, ლირსების ორდენის კავალერი თემურ ყვითელაშვილი; თბილისის ერთგულების მედლის მფლობელი, მოდელიორ-დიზაინერი, ლირსების ორდენის კავალერი აბრამ ბაზელი; ებრაული კულტურის აღორძინების სიმბოლო, „ვეფხისტყაოსნის“ ებრაულ ენაზე – ივრითზე – მთარგმნელი ბორის გაპონოვი; ჯემალ აჯიაშვილი, გურამ ბათიაშ-

ვილი; ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე, ღირსების ორდენის კავალერი ჯემალ სეფიაშვილი; არქიტექტურის აკადემიის ნამდვილი წევრი, ღირსების ორდენის კავალერი შოთა ბოსტანაშვილი; პოეტი-მთარგმნელი, ღირსების ორდენის კავალერი ნათან ბააზოვი; დრამატურგი, პოეტი, კრიტიკოსი, ღირსების ორდენის კავალერი გიგლა ხუხაშვილი.

ქართული სპორტის ისტორიაში ჩაინერა ებრაელ სპორტსმენთა სახელები, მათ შორის არიან: მოჭიდავე გოჩა ციციშვილი (ოქროსმედალოსანი, 1993 წ.), სსრკ ორგზის ჩემპიონი კრივში გაბრიელ ხანუკაევი, მსოფლიოს რეკორდსმენი ძალოსნობაში რობერტ დათიკაშვილი, საქართველოს ერთადერთი საერთაშორისო კატეგორიის არბიტრი ფენბურთში გურამ სეფიაშვილი, სსრკ ჩემპიონი გემთმოდელიზმში ზურაბ ნინუაშვილი, მსოფლიოს რეკორდსმენი ძალოსნობაში ხაიმ ხუბელაშვილი, სსრკ ჩემპიონი საჭადრაკო კომპოზიციაში იოსებ კრიხელი, საერთაშორისო დიდოსტატები ჭადრაკში.

1998 წლის სექტემბერში საქართველოში უპრეცედენტო იუბილე გაიმართა, უნიკალური თავისი შინაარსითა და მნიშვნელობით – ქართველებისა და ებრაელების 26-საუკუნოვან თანაცხოვრებას ზეიმობდა ორი სხვადასხვა აღმსარებლობის ერი. მსოფლიოს ვერცერთი ქვეყანა, რომელშიც ებრაული დიასპორაა, ვერ მოიწონებს თავს იმით, რომ საზეიმოდ აღენიშნოს ამ ქვეყანაში ებრაელთა შემოსვლისა და დასახლების თარიღი [5.77,89].

XX საუკუნის ქართულ პერიოდულ გამოცემათა შორის ებრაელთა საკითხი ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თემას წარმოადგენდა.

საქართველოში მცხოვრები ებრაელები ორ დიდ ჯგუფად იყოფიან: 1. ქართველი ებრაელები (სეფარადები, დაახლ. 80%) და 2. ევროპელი ებრაელები (აშკენაზები). ქართველებსა და ებრაელებს შორის ურთიერთობები დღემდე წარმატებულად გრძელდება. საქართველოდან წასულმა უამრავმა ებრაელმა დიდ წარმატებას მიაღწია ისრაელში.

დღეს ქართველი ებრაელების უმრავლესობა ისრაელშია და მათი ისრაელის სხვა ებრაელ მოსახლეობასთან ინტეგრაციის და ასიმილაციის პროცესი თანდათან ჩქარდება. საბედნიეროდ, საქართველოდან წასული ქართველი ებრაელების ძალიან მცირე ნაწილი გრძელდება ქართული ენისა და ქართული ტრადიციების მომავალი თაობისათვის გადაცემა. ამასთანავე აღსანიშნავია, რომ ამ მეტად მნიშვნელოვან საქმეში აშკარად ჩანს ახალგაზრდების დაინტერესება, შეინარჩუნონ ქართული ენა.

ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის ეთნოკულტურული თავისებურებების ობიექტურად წარმოჩენა მეტად მნიშვნელოვანი საქმეა. ქართველი ხალხისა და საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფთა ყოფა-ცხოვრების წესის ურთიერთშედარება, ტრადიციულ კულტურათა ელემენტების განსხვავებებსა და მსგავსებებზე დაკვირვება კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს, რომ ამ სფეროში არსებული მრავალფეროვნება ჩვენი სიმდიდრეა [5.26,27].

XX საუკუნის ქართულ პერიოდულ გამოცემათა შორის ქართულ-ებრაული კულტურული ურთიერთობის საკითხი ერთერთ მნიშვნელოვან თემას წარმოადგენდა. 1990 წელს საქართველოში გაიხსნა „ებრაული სააგენტო ისრაელისათვის“, რომელიც დღემდე აგრძელებს მონაწილეობას ებრაული სახელმწიფოს მშენებლობაში, აერთიანებს რა განუყრელი კავშირებით მსოფლიოს ებრაელებს; აძლიერებს მათ სულიერ და მატერიალურ კავშირს XXI საუკუნის ისრაელთან, რითაც ეწევა უნიკალური ფენომენის – ქართველი და ებრაელი ხალხის 26-საუკუნოვანი ძმური თანაცხოვრების პროპაგანდას.

ლიტერატურა – REFERENSES

1. ბააზოვი დ. გაზეთი „სამშობლო“, ქუთაისის რაბინის წერილის გამო, №247, 1915.

2. გომართელი ი. ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“, ქართველი ისრაელები, №39, 1916.
3. გაზეთი „სარბიელი“, მაქაბის მსოფლიო საქართველოს საზოგადოება, 17.05, 1991.
4. გაზეთი „ხმა ებრაელისა“, №2, 1918.
5. დავარაშვილი ზ., ცაგარეიშვილი თ. „ეთნოსები საქართველოში“, 2009.
6. „ეთნოსები საქართველოში“, საქართველოს სახალხო დამცველის ბიბლიოთეკა, გამოსაცემად მომზადებულია სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრის მიერ, თბ., 2008.
7. ჭიჭინაძე ზ. „ქართველი ებრაელები“, 1904.

ELENE GEGESHIDZE

THE JEWISH THEME IN GEORGIAN CULTURE IN THE TWENTIETH CENTURY

Summary

In Georgian periodicals of the twentieth century, the issue of the Jews was one of the most important topics. For centuries, harmonious coexistence between Georgians and Jews has had some impact on the lives and culture of both peoples. Jewish life has embraced a number of Georgian rules, which are clearly manifested in the rituals of Jewish wedding, burial, and mourning. One of the main factors in the viability of the Jewish community was the existence of a morally and economically strong family.

Georgian Jews actively participated in the political and public life of Georgia, in particular, in 1918, in the formation of the first parliament of independent Georgia.

The Jews in Georgia were closely connected with the Georgians not only by living in a common territory, but also by producing a common economic base. They pursued agriculture together with Georgians, successfully engaged in viticulture and winemaking. Along with agriculture, one part of the Jews pursued handicrafts and domestic industry: metallurgy, carpentry, handicrafts, carpentry, painting, and blacksmithing. Jewish artisans formed their own workshops or small industrial associations - "communities", in which 2-3 artisans were united according to their main profession. In Kartli (Gori, Tskhinvali) the Jews had wine and vodka bottling factories, a tea-packing workshop, a shoemaker and a garment factory, and so on. In Nikozi, the Jews owned small brick factories where they made alize, brick and tile. They had sawmills, mills. Jewish meths were known in Racha.

In 1918, the Georgian-language Jewish newspaper "Voice of a Jew" started publishing in Kutaisi, and in 1924. The Georgian-language Hebrew newspaper Makaveli was also published in Tbilisi. The Jewish Cultural-Educational Foundation has been operating in the capital since 1993, with the support of which the magazine "Step to the Torah" is published. From the same year, the newspaper "Menora" was published, which systematically provides readers with information about the ongoing processes in Israel, and tells Georgian Jews living outside Georgia about the daily life of Georgia.